

# ASOCIJACIONI ASPEKT KRISTOLOŠKOG NASLOVA »PRVOROĐENAC OD MRTVIH« (Otk 1, 5a)

Stipe Jurič

U ovom ćemo se kratkom napisu osvrnuti na drugi od tri naslova veličanstva u Otk 1, 5a, s kojima vidovnjak, želeći milost i mir sedmorim crkvama u Aziji, predstavlja trećega člana nebeske Trojice, Isusa Krista. Evo tih naslova: »vjerni svjedok« (*ho prōtōtokos tōn nekrōn*), »vladar zemaljskih kraljeva« (*ho ārchōn tōn basilēōn tēs gēs*). Naslov »prvorodenac od mrtvih«,<sup>1</sup> čini nam se, ima u sebi dva aspekta koji, iako u biti izražavaju istu stvar: ulazak tvorca spasenja u novi svijet — Isusovo uskrsnuće, ipak se razlikuju u intenzitetu, u istančanosti. Malo ćemo to pojasniti. Prvi ili općeniti vid, po našem mišljenju drugorazredni, možemo izraziti ovako: »prvorodenac uskrsnuo od mrtvih.« Drugi ili asocijacioni vid, koji držimo pravim, glasio bi: »prvorodenac od onih koji su umrli.« Aporija se naslova, dakle, sastoji u njegovu pravom smislu. U prvom slučaju naglasak je na Isusovu primatu, gledano kronološki. Međutim, autor ima na umu nešto drugo. Ne želi ljubomorno braniti Isusovo prvenstvo, nego želi istaknuti ideju da je Isusovo uskrsnuće početak uskrsnuća i svih onih koji su umrli, sviju nas, jer je Isus postao sličan ljudima i po smrti. Naša nada, naše očekivanje uskrsnuća temelji se na Isusovoj participaciji naše smrti.<sup>2</sup> Služeći se, dakle, poznatim izričajem preuzetim iz biblijskog izrazoslovlja o prvinama (*bikkurīm*) i prvencima (*bekōrīm*), autor želi istaknuti spasenjsko značenje Isusove smrti i uskrsnuća. Naš je zadatak da izričito protumačimo ono što je autor uključno dao naslutiti u formuli »prvorodenac od mrtvih.«

## 1. Osnovni podaci naslova

Pogledajmo najprije neke osobitosti formulacije »prvorodenac od mrtvih,« njezinu učestalost i specifičnost, da bismo onda protumačili dva

<sup>1</sup> Možemo odmah nabrojiti nekoliko djela koja su nam bila dostupna i koja se u stanovitom smislu tiču našega problema: R. Bultmann, *Nekrōs* ktl., u ThWNT, IV, 896—899; A. Durand, *Le Christ »premier-né«*, u RScRel 1 (1910) 56—66; J. B. Frey, *La signification du terme prōtōtokos d'après une inscription juive*, u Bib 11 (1930) 373—390; L. R. Helyer, *The Prototokos Title in Hebrews*, u StBibTh 6 (1976) 3—28; A. Hockel, *Christus der Erstgeborene. Zur Gesch. der Exegese v. Kol 1, 15*, Düsseldorf 1965; W. Michaelis, *Prōtōtokos ktl.*, u ThWNT, VI, 872—882; id., *Die bibl. Vorstellung von Christus als dem Erstgeborenen*, u ZsystTh 23 (1954) 137—157; F. Wulf, *Der Erstgeborene unter vielen Brüder Röm 8, 29*, u Geist u. Leben 43 (1970) 466—69; F. Zeitlinger, *Der Erstgeborene der Schöpfung. Untersuchungen zur Formstruktur u. Theol. des Kol.*, Wien, 1974, str. 180—190.

<sup>2</sup> Recimo i to da postoji mala razlika između dvaju tekstova. U Kol 1, 18 nalazimo riječcu »ek« ispred gen. »nekrōn«, međutim, u Otk 1, 5 ta je pozicija ispuštena. U vezi s tim A. Durand veli: »Ispuštanje riječce ek, koja, uostalom, figurira u nekim rukopisima, ne prijeći uski paralelizam što postoji među Otk 1, 5 i Kol 1, 18« (n. čl., str. 66).

termina od kojih se ona sastoji: »*prōtōtokos*« i »*nekrōs*«. Dok naslov »*prōtōtokos tōn nekrōn*« nalazimo samo još u Kol 1, 18,<sup>3</sup> dotle termin »*prōtōtokos*« sretamo 8 puta u NZ, od kojih se 6 puta odnosi na Krista.<sup>4</sup> Lk 2, 7 je jedini novozavjetni tekst, gdje je taj termin vezan za događaj rođenja, izražava fiziološku stvarnost, tj. nije upotrijebljen u figurativnom smislu. Posve drugačiju sliku imamo s terminom »*nekrōs*« koji je mnogo češći u obadva Zavjeta i kao imenica i kao pridjev. U NZ, osim za ljude (usp. Dj 5, 10; 28, 6) i neživotne predmete (Jak 2, 26; usp. Rim 7, 8), upotrijebljen je i za Isusa Krista (Otk 1, 18; 2, 28).<sup>5</sup> U formuli »*prōtōtokos tōn nekrōn*« izraz »*nekrōs*« je u množini i označava one koji se nalaze u podzemnom svijetu, čiji je prvorođenac Krist (Kol 1, 18; Otk 1, 5; usp. Mk 12, 27 par.).<sup>6</sup>

## 2. Podrijetlo i misaona izvornost naslovâ veličanstva

Ime trećega člana nebeske Trojice predloženo je s tri predikata. U Ps 89, 38. 28, odakle potječu, odnose se na »slugu Davida« (usp. r. 4; Iz 43, 10; 55, 4). Te će mesijanske naslove iskoristiti prvi kršćani da bi izrazili Kristov pashalni misterij, kao ekvivalent za dobro sročenu i već uhodanu formulu u pracrkvenoj zajednici: umro, uskrsnuo, uzašao na nebo, koja je postala kršćanskim simbolom vjere.<sup>7</sup>

U Otk 1, 5 i 3, 14 Krist je nazvan »*mártys*«. Taj naslov ne smijemo shvatiti u ograničenom smislu, kao da bi se on odnosio samo na Isusov zemaljski život. Znamo naime da je njegova osnovna misija bila svjedočiti istinu, on se za to rodio i došao na ovaj svijet (usp. Iv 18, 37). Isus je vjerni svjedok i svega onoga što je čuo i vidio kod Oca (usp. Iv 3, 11, 32s); to znači: svake Božje objave. Ali i više od toga je sadržano u naslovu. Naime, može se reći, da je naslov zaslužen i s posebnim htijenjem dodijeljen Kristu. Budući da je ostao vjeran svojoj

<sup>3</sup> »Isus je prvouskršli, prvi čovjek koji je izišao iz krila Šeola, da više ne umre« (E. B. Allo, *L'Apocalypse, Paris*,<sup>3</sup> 1933, str. 6).

<sup>4</sup> Lk 2, 7; Rim 8, 29; Kol 1, 15.18; Heb 1, 6; Otk 1, 5. U preostala dva slučaja termin dolazi u množini: Heb 11, 28; 12, 23. U LXX izraz *prōtōtokos*« susrećemo oko 130 puta i uglavnom prevodi heb. *bekôr*.

<sup>5</sup> U LXX upotrijebljen je ponajviše u supstantivnom obliku označujući mrtvu osobu, mrtvaca (usp. Ps 30, 13; 87, 11; Iz 22, 2; 26, 14), odnosno pokojnika u carstvu mrtvih (Pnz 18, 11; Ps 113, 25; Prop 9, 3.5) ili mrtvo tijelo, leš (usp. Post 23, 3ss; Pnz 28, 26; Jr 7, 33; 9, 21). Također izražava neživotne predmete (Mudr 15, 5), osobito idole (Mudr 13, 10.18; 15, 17) i poganske bogove koji su u Ps 105, 28 izničito nazvani »*nekrot*«. Rabini pak nazivaju bezbošce tim imenom (usp. Strack-Bil., I, 489; II, 212).

<sup>6</sup> U Otk termin »*nekrōs*« naginje prema točnom značenju pa izražava radije okrutnu stvarnost smrti, nepomičnost mrtvaca, leš (usp. 11, 18; 14, 13; 16, 3; 20, 5.12 (bis). 13 (bis)). Izuzeci su 1, 17 i 3, 1. Čak sâm Krist veli: »bio sam mrtav« (1, 18; 2, 8).

<sup>7</sup> H. B. Swete vidi u trostrukom naslovu trostrukom svrhu Otkrivenja, »koja je istodobno Božje svjedočenje, objavljeno uskrsloga Gospodina i pretkazivanje konca povijesti« (*The Apocalypse of St. John*, London<sup>3</sup> 1917, str. 7).

<sup>8</sup> To je bio također jedan od službenih naslova s kojim su se kitili rimski carevi. Vidovnjak ga daje Kristu, jedinome pravom Gospodararu, koji se zakraljio otkupljujući nas. Iako tekst doziva u pamet mesijansko proročanstvo (Ps 89, 28), nije isključeno da autor ne aludira na povijesne prilike i okvir u kojem se popularizirao taj naslov: imperatorski kult, kao kontrast pretenzijama rimskih careva.

mísiji, da je svjedočio istinu sve do smrti, pravo je da su ga prvi kršćani okitili tim naslovom »vjerni svjedok«. Svoju je maksimalnu privrženost istini pokazao i dokazao upravo pred smrt, pred Pilatom (usp. 1 Tim 6, 13). Na taj je način raspeti prototip kršćanina »svjedoka«. Poput Božjeg glasonoše, koji je svoje svjedočanstvo zapečatio smrću, kršćanski svjedok mora također ustrajati do kraja (usp. Mt 10, 18; Mk 13, 9; Lk 21, 13; Iv 19, 35; 21, 24; Dj 1, 8. 21; 2, 32; 22, 15; 26, 16; 1Kor 15, 15; Otk 1, 9; 6, 9; 11, 7; 12, 11; 17, 6). Središte apostolskog, a onda i kršćanskog svjedočenja je uskrsnuće, temeljni sadržaj kršćanske vjere i pracrkvene kateheze (usp. Dj 1, 21; 2, 32; 1Kor 15, 15). Budući da je »svjedočenje« prije svega navještaj uskrsnuća Kristova i uskrsnuća mrtvih, posve je razumljivo da je poznati izraz »prvorodenac« postao sada titul »prvorodenac od mrtvih«, jer se i za ovaj slučaj moglo prizvati slaganje s Pismima, iz kojih potječu svi mesijanski naslovi (usp. Dj 2, 34; 4, 11; 13, 32; 1Kor 15, 3s). Prema tome, Kristu je dodijeljen još jedan naslov: »prvorodenac od mrtvih«, u smislu pomaka od Kristova na opće uskrsnuće, odnosno imajući na umu da je Kristovo uskrsnuće istodobno početak uskrsnuća svih mrtvih (usp. 1Kor 15, 20; Kol 1, 18).

Ali uskrsli je Krist i proslavljen, uzvišen Božjom desnicom, učinjen »Gospodinom i Mesijom«, uzdignut na desnu Božju (usp. Dj 2, 34; Rim 8, 34; Ef 1, 20s; 1Pt 3, 22), gdje stoluje kao Kralj (Otk 1, 5; 3, 21; 5, 6; 7, 17), jer je postavljen nad cijelim svijetom (usp. Mt 28, 19; Fil 2, 11; Ef 1, 20ss) kao »vladar zemaljskih kraljeva«, tj. čitavog čovječanstva, što je simbolizirano u kraljevima (usp. Otk 11, 15; 17, 14; 19, 16).<sup>8</sup> Po svoj prilici naslov potječe iz ranokršćanske kerigme, čija je glavna poruka bila da je Bog u Isusu izveo spasenje (usp. Dj 3, 15; 26, 23; Rim 8, 29; 1Kor 15, 20). Tako je uskrsnuće zauzelo središnje mjesto Radosne vijesti, a uskrsli Krist čelnu poziciju »kao novi Adam koji osniva novo čovječanstvo«.<sup>9</sup>

### 3. »Prvorodenac od mrtvih« je početak otkupljenog svemira

Do sada smo vidjeli da Kristova smrt i uskrsnuće važe za sve »nekróis«, za sve nas, kao početak našega uskrsnuća. To je središnja svetopisamska-eshatološka poruka. Posebice je to novozavjetna konstanta, budući da je vjera u uskrsnuće mrtvih obnovljena i ojačana baš Isusovim uskrsnućem, odlučujućim faktorom kršćanske vjere i nade. Termin »prótótoks« uz »nekrós« označava slikovito rađanje iz smrti, odnosno uskrsnuće, pa prema tome omogućuje kontinuitet, još više, predstavlja ga. Asocijaciona perspektiva naslova sastoji se, dakle, u produženju uskrsnog događaja na sve mrtve koji nisu uskrsnuli. Taj slijed protječe iz spasenjskog biljega koji nosi u sebi Isusova smrt i uskrsnuće. Naše sudioništvo u Kristu, participacija u njegovu misteriju, jest naše utemeljenje i uvrštenje u njegovo uskrsnuće, odnosno, drugačije i primjerenije kazano, anticipacija budućeg života koji Krist već živi, prolepsa naše budućnosti, jer je uskrsli Krist već naša budućnost.

<sup>9</sup> J. Gnilka, *Der Kolosserbrief*, Freiburg i.B., 1980, str. 70. Usp. Rim 5, 14; 1Kor 15, 22.

Ostavljajući načas Pavlovu ideju Kristova primata u vremenskom pogledu, kao i vidovnjakovu ideju Kristova primata i suvereniteta nad »zemaljskim kraljevima«, sada ćemo još proširiti vidik naslova »prvorodenac od mrtvih« na čitavi stvoreni svijet. Pitanje kojim se želimo pozabaviti glasi: je li Isusovo uskrsnuće također uspostavljanje uvjeta i posljednjih mogućnosti otkupljenog svemira? Je li ono njegova *condicio sine qua non*, odnosno je li ono jamstvo i početak »novoga neba i nove zemlje«? Riječ je, dakle, o perspektivi vrhovnog i sveobuhvatnog primata.

Dakako, jer posjeduje prvenstvo u vremenskom pogledu, Krist je uskrsnuo prvi, on ima prednost nad svakim stvorenjem (usp. Kol 1,15). U ovom je smislu termin »*prōtōtokos*« »apsolutni atribut«,<sup>10</sup> koji izražava univerzalnost i suverenost njegova primata: Krist je po svojoj božanskoj naravi anterioran i posterioran svakom stvorenju.

Kazali smo da je izraz »*nekrōs*« u Otkrivenju veoma realističan i da označava mrtvo tijelo, kadaver. Kako tijelo nije čisto antropološki pojam, jer izražava čovjekovu solidarnost i kontinuitet s cijelim stvorenjem u kojemu čovjek postoji i kreće se,<sup>11</sup> Kristovo sudjelovanje u našoj smrti i slavno uskrsnuće početak su postojanja otkupljenog svemira, odnosno početak općeg uskrsnuća koje će biti u posljednji dan. Tu je započela eshatološka obnova i preobraženje svega stvorenja; Kristovo uskrsnuće najavilo je novi svijet, još bolje, inauguiralo »novo nebo i novu zemlju« (Otk 21, 1. 5; usp. Mt 19, 28).

### Zaključak

Sažimljući ovu kratku egzegetsko-teološku raščlambu mesijansko-kristoloških odlika možemo istaknuti nekoliko jasnih uvida. Ivanov pozdrav dostiže svoj vrhunac u trostrukoj najavi Krista, koja odgovara troobličnom Božjem imenu u r. 4. Ne radi se o rutinskom oslovljavanju i kićenju Kristove osobe, nego radije o trostrukoj ispovijesti vjere, čija je svrha da istakne spasenjsku vrijednost Isusova djela od križa do proslave, tj. do trenutka kada preuzima u svoje ruke svaku silu i vlast (usp. Mt 28, 19; Fil 2, 11; Ef 1, 20ss). U naslovima veličanstva otkrivamo misaoni crescendo ili, još bolje, kratku eksplicitnu kristologiju. Sadržaj joj je: muka-smrt, uskrsnuće i proslava Isusa Krista.

Krist je »prvorodenac od mrtvih« u smislu »prvine« koja, po biblijskom shvaćanju, ima uzročno djelovanje i prenosi svoju djelujuću i posvećujuću moć (život) na sve plodove koji dolaze poslije u vrijeme opće žetve, kada se obavlja zaključno sabiranje plodova. Izraz »prvorodenac« u

<sup>10</sup> A. Durand, n. čl., str. 65. Apsolutnost izraza »prvorodenac« u Kol 1,15; Rim 8,29; Kol 1, 18; Heb 1,6, osobito u prvom i posljednjem tekstu, ističe također J. B. Frey, n. čl., str. 378.

<sup>11</sup> Isusovo uskrsnuće ima specifično obilježje koje ga razlikuje od svih drugih uskrsnuća od mrtvih registriranih u Bibliji. Ne radi se o vraćanju u stanje prije Muke, o oživljavanju koje opet vodi u smrt, nego o konačnoj pobjedi nad smrću, o uskrsnuću da više nikada ne umre i koje pribavlja slavu i uvodi u nebeski život. Samo po ovom uskrsnuću Krist je »prvorodenac od mrtvih«. Zbog toga nije naglašena toliko vremenska prednost, već činjenica da taj događaj sadrži našu budućnost, naše određenje.

Otk 1, 5, dakle, valja promatrati ne samo u vremenskoj perspektivi nego i kauzalno. Kao što drži primat u djelu stvaranja (»prvorodenac svakoga stvorenja«), zahvaljujući svojoj preegzistenciji prije stvorenog svijeta, Krist drži primat u novom stvaranju (Otk 21, 1. 5; »prvorodenac od mrtvih«), zahvaljujući svome uskrsnuću. Kristovo prvenstvo u ovom kontekstu ne znači toliko početak započinjanja, koliko početak kontinuirane, odnosno drugačije kazano: uskrsnuće i život za sve koji dolaze poslije. Eshatološka proslava »mrtvih« i obnova svijeta izvire iz Kristova uskrsnuća. On je uzor, meritorna kauza i početak eshatološkog uskrsnuća, kada će naša smrtna tjelesa biti oživljena i modelirana prema uskrsnome tijelu Kristovu, da budu slična i slavna kao što je njegovo tijelo. Već ta proslava nadahnjuje ideju da se ne radi o tijelu vanjskog oblika, nego o tijelu nosiocu grešnosti i moralne krhkosti, koje je po tim svojstvima povezano s cjelokupnim stvorenjem, koje ustrajno iščekuje »oslobođenje ropstva raspadljivosti« (Rim 8, 21).

Kroz ispovijest vjere vidovnjak hrabri i tješi potištenu Crkvu, koja tone u malodušje misleći da ju je Bog zaboravio. Treba je ispuniti nutarnjim ohrabrenjem koje joj omogućuje da se suoči s progonstvima o kojima će biti govora u knjizi. Ivan, »sudionik nevolje« i zatočenik »zbog Isusova svjedočanstva na otoku zvanom Patmos« (1, 9), odaziva se jadicovanju kušane Crkve s riječi okrepe. Utjeha izbija iz same kušnje. Crkva se mora pridružiti Kristovoj patnji, treba se hraniti na radosti radi Uskrsloga. On je njezin mir, pa makar kušnja bila strašna kao smrt. »Prvorodenac od mrtvih« jest nada uzdrmane i ustrajljive maloazijske Crkve. Kao što je Krist, u svojoj konkretnoj tjelesnosti, bio udaren sve do smrti na križu, da bi slavno uskrsnuo, tako i Crkva mora ostati vjerna da stigne do svoga uskrsa. Crkva se ne treba bojati, jer je Krist njezina Glava (usp. Kol 1, 18) pa je stalno u njezinoj sredini (Otk 1, 13 ss) i uslišava njezinu molitvu. Uskrsli Krist, koji je ostavio mir svojoj Crkvi, preobrazit će njezinu sadašnju tugu u radost.

## THE ASSOCIATIVE ASPECT OF THE CHRISTOLOGICAL TITLE

»THE FIRST-BORN FROM THE DEAD« (REV 1, 5a)

### Summary

In this article the author critically reviews the second member of the threefold title (Rev 1, 5a): »the first-born from the dead.« The author gives first some textual facts of the formulation. Afterwards he concentrates on the resurrection hope deduced from the resurrection of Christ, as in his victory of death guaranteed eternal life for others. The term »*prōtōtokos*« implies that other »*nekroí*« follow. The title »the first-born from the dead« seems to mark the idea of priority of Christ to all creation, a certain dignity and sovereignty as heir and destined ruler of all, and the prospect of the age to come, i. e. the beginning of the resurrection in general. His resurrection inaugurates the new creation. With this threefold title the seer is concerned to comfort a persecuted church and to exhort it to exercise a stronger faith and hope in the Risen Lord, who is the sovereign Lord of history.